

– Asszonyok és leányasszonyok, ne mozogjanak kegyelmetek, mint a kukacok, és ne nevéssenek a fejedelemné önagysága jelenlétében, egyrészt mert nem illik, másrészt mert Csopp fényképész úr magnéziumfény mellett le fog most bennünket venni. {...}

Azután kigyúlt a magnézium fantasztikus fénye, egyet vagy kettőt kattant a fényképezőgép, és a társaság meg volt örökítve.¹

Régi magyar drámák színjátszó versenye

Kilián István, a Miskolci Egyetem professzor emeritusának a DPM számára írt írása

Szövegek és adatok

1979-ben Staud Géza, Varga Imre és Kilián István az MTA Irodalomtudományi Intézete keretében indítottak el két kutatóprogramot. Az egyikben terveik szerint a 18. századi magyar nyelvű iskoladrámákat az iskolákat fenntartó felekezetek és szerzetesrendek bontásában megjelentetik, a másikon pedig a 16. századtól a 18. század végéig összegyűjtik a régi magyar színház történetére, létére, gyakorlatára, a közönség reagálására vonatkozó forrásokat, s ezeket ugyanolyan bontásban, mint a 18. századi magyar nyelvű drámákat, nyomdába adják. Az előbbi sorozat címe Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század. Iskoladrámák; a másiké: Az iskolai színjátékok forrásai és irodalma.

A középkor latin és a 16-17. század magyar nyelvű iskoladrámáit Kardos Tibor és Dömötör Tekla 1960-ban megjelentették. Staud Géza néhány év (1984-1988) alatt három vastag kötetben megjelentette a magyarországi és erdélyi, jezsuita drámák forrásait és irodalmát. Ezt a sorozatot továbbfolytatta Varga Imre a protestáns kötetekkel (1988). Varga Imre, Pintér Márta és Kilián István egy vegyes katolikus kötetet adtak ki (1992), amelyben a ferences, a minorita, a királyi katolikus gimnáziumok valamint a katolikus papneveldeknél előadott drámák, és az előadásokra vonatkozó feltételek és körülmények jegyzékét jelentették meg. Majd Kilián István gyűjtötte össze és adta ki a piarista iskolai színjátszás forrásait és irodalmát. S ezzel befejezettek tekintették az adattár sorozat kiadását. Utóbb azonban kiderült, hogy a határok megnyílása, majd a környező államok levéltáraiban, könyvtáraiban lehetővé tett kutatások után valamikor egy újabb pótkötetet kell majd megjelentetnünk.

Elindult természetesen a másik sorozat is. Varga Imre sajtó alá rendezésben látott napvilágot (1989) huszonnyolc 18. századi protestáns magyar nyelvű dráma. Kilián István ugyanebben az évben megjelentette a minorita iskolákban színre vitt húsz magyar nyelvű színjátékot. Varga Imre sajtó alá rendezésében jelent meg 1990-ben tizenhat dráma a pálos iskolákból, a királyi gimnáziumokból és papneveldekből. 1992-ben és 1995-ben Alszegehy Zsoltné, Berecz Ágnes, Czibula Katalin, Keresztes Attila, Kiss Katalin, Knapp Éva és Varga Imre hozták napvilágra a jezsuita drámakötetet, amely összesen negyvenhét jezsuita drámát vagy színlapot tartalmaz. S végül Demeter Júlia, Kilián István, Kiss Katalin és Pintér Márta Zsuzsanna a piarista iskoladrámák első kötetében huszonegy drámát rendeztek sajtó alá.

Ez eddig száznál több drámát jelent a 18. századból. Hamarosan megjelenik a piarista drámák második kötete, s kiadásra vár még a ferencesek félszázánál is több magyar nyelvű drámája.

Színjátszó verseny

Az adattár kötetekből a magyar színjátszás történetének eddig soha nem ismert anyaga került elő. Az újabb és újabb szövegek napvilágra kerülése után természetesen a sajtó alá rendezőkben felébredt az a szándék, hogy ezeket a komédiákat vagy tragédiákat, legalább is egyiket-másikat talán színpadon is érdemes lenne látni, hiszen a magyar vígjáték, egyáltalán a magyar dráma gyökereit ezekben a magyar és latin darabokban kell keresni. Természetes, hogy a sajtó alá rendezők maguk is szívesen látták volna amatőr színpadon a kiadott tragédiákat vagy komédiákat.

1998-ban egy alkalommal egy fiatalember keresett meg, aki láthatóan nagyon jól ismerte kutatási területünket, s javaslatot kért tőlem egy speciális évforduló kapcsán valamilyen közművelődési programra, szavalóversenyre, amatőr színjátszásra stb. A fiatalembert természetesen nem ismertem. Arra gondoltam, hogy talán a magyar rádió valamelyik szerkesztője vagy riportere, aki valamilyen programot akar elindítani a szerkesztésére bízott műsorba.

Tisztában voltam azzal, hogy középiskoláinkban, művelődési házainkban számtalan amatőr színjátszó csoport működik, amelyek igen gyakran szövegek híján, rendkívül nehéz drámák előadásába fognak, s ezért szereplésüket nem minden esetben kíséri siker. A beszélgetés még tartott, amikor kérdőre fogtam őt. Előbb megkérdeztem, melyik rádiót képviseli, majd mikor kiderült, hogy egyiket sem, akkor, tovább fag-

¹ Közreadja: T.L.

gattam. Melyik iskolából jött? Esetleg nem valamelyik iskolát fenntartó felekezetet vagy szerzetesrendet képviseli? S ezek után a fiatalember bevallotta, hogy katolikus teológus, aki jezsuita növendékként keres a Faludi Ferenc Ház számára évfordulós közművelődési programot. S minthogy a jezsuiták a 17-18. században Magyarországon a színjátszás terén igen nagy gyakorlatra tettek szert, természetesen egy amatőr színjátszó program létrehozását javasoltam neki.

A régi magyar drámakutató csoport 1988 óta három évenként rendszeresen konferenciát tartott előbb Noszvajon, később pedig Egerben. A konferencián természetesen elméleti kérdéseket vitattunk meg, estéinket azonban nem tudtuk kitölteni megfelelő programmal. Így azt javasoltam, rendezzünk ugyancsak három évenként amatőr színjátszó versenyt, s a legjobbak a konferencia két szabad estéjén mutassák be darabjaikat.

Az első ilyen színjátszó versenyt 2000-ben rendeztük meg. A zsüri elnöke a Nemzeti Színház főigazgatója volt, aki látván az aradi fiatalok jókedvű játékát, az egyik női szereplő játéka után megjegyezte, hogy utoljára Kiss Manyit látta ilyen szabadon, oldottan komédiázni. A legjobb csoportok rendkívüli jutalmat kaptak: a Várszínházban gála keretében játszhattak egy vasárnap a közönség előtt. A három első díjas csoport előadása sok időt nem vett igénybe, de valamennyi amatőr színjátszó szívét megdobogtatta, hogy igazi színpadon játszhatnak, s játékukat a színház személyzete kísérte és segítette nagy figyelemmel. A délelőtti gálát a Nemzeti Színház igazgatója nyitotta meg, aki nagyon hatásosan mutatta be az MTA drámakutató csoportja munkáját: ők, mint Bartók és Kodály, „tisztá forráshoz” nyúltak, megkeresték és publikálták a levéltárak, könyvtárak mélyén elfeledetten porladó kéziratokat, hogy a fiatal amatőröknek adjanak korosztályuk számára előadható és érthető drámákat.

Természetes, hogy valamennyi színjátszó diákot, amatőr fiatal, de a kutató drámatörténészeket is felvillanyozta a gála nyitó gondolata. S ebben a szellemben még kétszer megrendeztük ezt a versenyt. A második alkalommal már a Várszínház nem állt a színjátszó gála rendelkezésére. Ekkorra ugyanis nyugdíjba vonult az igazgató, aki pedagógus módjára lelkesen biztatta a fiatalokat. A harmadik alkalom már e sorok írója számára is lehangoló volt. Azt kell tudni, hogy nem csak határainkon belülről, hanem határainkon túlról is érkeztek amatőr csoportok, s ezek nyilván a legkíméletesebb bánásmódot igényelték, hiszen az utódállamok valamelyikében magyar nyelven, magyar darabot adtak elő. Amiért csak mi, magyarok lelkesedtünk, az illető állam képviselői nem. S nemcsak világi tárgyú darabot adtak elő iskolában tevékenykedő fiatalok, hanem vallásosat is valamelyik katolikus templomban szerveződő ifjak. Rendkívül öröndetes volt, hogy – bár bizonyos költségeket a Faludi Ferenc Ház vállalt –, nemcsak katolikus, hanem állami, vagy más felekezet fenntartása alatt működő iskolák ifjai is jelentkeztek a versenyre, és díjat is nyertek. A második alkalommal egy református, sőt egy izraelita gimnázium csoportjai is részt vettek ezen a versenyen.

Rossz dráma, rossz rendezés

A harmadik alkalommal a bírálók között volt egy jeles hivatásos színész is. Az egyik passiójáték-előadást nagyon hatásosan vetette hátra, mondván, hogy ez a passiójáték nem volt az igazi, mert Jézus feltámadástörténete nem jelent meg a darabban. Bizonygatnom kellett volna neki, hogy ezeket a passiójátékokat többnyire nagypénteken, szertartás közben adták elő, ahol a dolgok természetes rendje következtében feltámadásról szó sem lehetett. De más baj is volt, egy határon túlról érkező csoportot azzal soroltak a legutolsó helyre, hogy a rendezés rossz volt: – Meg kellett volna ezt a darabot rendezni. S mindezt a játszó fiatalok jelenlétében. Ekkor a zsüri két tagja nekem bizonygatta, hogy a 18. századi drámák rendkívül rosszak. Természetesen az említettek soha nem láttak, nem is olvastak 18. századi drámát. Én vallom, hogy jó rendező jelen korunk legrosszabb drámáját is színre tudja úgy vinni, hogy a közönségnek a darab színvonaltalanságáról fogalma nincs. S rossz rendezésben a legjobb dráma is lehet a néző számára nagyon rossz. Úgy tudom, hogy soha egyetlen rendező nem vitt színre úgy drámát, hogy azon valamit ne alakított volna. Manapság dramaturg kezébe adják a szöveget, aki esetleg a jeleneteket más sorrendbe rakja, aki bizonyos színházi eszközökkel jelentéktelen jeleneteket vagy jelenetet tesz élvezetessé, esztétikussá, olykor kihagy közülük néhányat. Shakespeare darabjait ma jócskán meg kell rövidíteni. Módosítani kellett Katona Bánk bánját, Madách Ember tragédiáját. Csak éppen a 18. századi magyar nyelvű drámáinkon nem kellene javítani azért, hogy az élvezhető legyen?

Sajnálom, hogy ez a nagyon jól induló amatőr színjátszó verseny nem látványosan, hanem végtelenül nagy csendben abbamaradt. Én jobb jövőt szántam neki, nem rajtam múlt, nem is a Faludi Ferenc Ház, hogy ez lett a sorsa.

Kilián István
(a szerző a Miskolci Egyetem professzor emeritusa)